

240. Bijbelstudie over DE SLUITINGSCEREMONIE VAN DE SHABAT HAV'DALA הברלה

Bijbels gebod of rabbijnse inzetting?

De הברלה Hav'dala, hetgeen in het Hebreeuws “scheiding” of “onderscheiding” betekent, is een Joodse religieuze ceremonie die op zaterdagavond na de verschijning van drie sterren aan de hemel het einde van de Shabat [sabbat] markeert en de nieuwe week inleidt (שלחן ערוך Shul'chan Aruch 293:1; משנה ברורה Mish'na B'rura, sefer 3, deel 2). De Hav'dala wordt ook gereciteerd aan het einde van een Yom Tov [Bijbelse feestdag] en geeft daarmee de overgang van een heilige dag naar een doordeweekse dag aan. Op Motza'ei Shabat [de avond na de sabbat] omvat het ritueel o.a. het aansteken van een speciale kaars met meerdere lonten, fakkel genaamd, het zegenen van een beker wijn, het ruiken van **בשמים** b'samim [geurige specerijen], het doven van de kaars in de wijn en andere diverse mystieke gebruiken. En vooral vanwege dit laatste rijst bij velen de vraag: mogen messiasbelijdende Joden en gelovigen uit de volken wel daaraan deelnemen of deze rituelen thuis zelf uitvoeren? Wat zegt de Bijbel daarover? Wel, eigenlijk heel weinig, in tegenstelling tot de rabbijnse literatuur, die daar juist heel veel over te zeggen heeft! Daarom is het van groot belang om te weten wat Yeshua over Joodse tradities gezegd heeft, die hun oorsprong niet in de Tora hebben, maar in de overlevering van de ouden. Hoe ver wil men gaan uit solidariteit met het traditionele Jodendom? Waar ligt de grens? Ik denk dat de grens ligt bij de vraag of deze tradities en rituelen gebaseerd zijn op bijbelse of menselijke inzettingen, op z'n Joods gezegd: is het דאור"תא d'oraita of דרבנן d'raban? Als dat laatste het geval is, dan zitten we met de volgende vraag: Wil men Yeshua navolgen of de rabbijnen? Aan u de keuze! Hijzelf zegt: *“Mijn schapen luisteren naar Mijn stem en Ik ken ze en zij volgen Mij!”* (יוחנן Yochanan [Johannes] 10:27, NBV).

Yeshua over rabbijnse tradities

Laten we even kijken hoe men in het traditionele Jodendom de vraag over de autoriteit van bepaalde wetten en regels definieert: Een wet is דאור"תא d'oraita (Aramees) ofwel מן התורה min haTora (Hebreeuws), hetgeen “uit de Tora” betekent, d.w.z. “schriftuurlijk”, als deze samen met de geschreven Tora is gegeven. Een wet is דרבנן d'raban (Aramees) ofwel מדרבנן mid'raban (Hebreeuws), hetgeen “van de rabbijnen” betekent, d.w.z. “rabbijns”, als deze is verordend door de rabbijnse wijzen. Deze begrippen worden veelvuldig gebruikt in de Joodse wet. Zo hebben de Mitz'vot [geboden] die rechtstreeks uit de Tora komen (d'oraita) en dus van G'd afkomstig zijn, uiteraard een hogere autoriteit dan de rabbijnse geboden, die door mensen zijn voorgeschreven (d'raban). Helaas wordt dit in de praktijk vaak andersom toegepast, hetgeen Yeshua nadrukkelijk heeft afgekeurd!

Hij heeft het daarbij over tradities, die in de loop van de eeuwen zijn ingeburgerd, maar die in strijd zijn met G'ds Wet, de Tora. Op zich zijn tradities zeker niet verkeerd en soms zelfs van onschatbare waarde om aan het nageslacht door te geven, want zij bepalen onze identiteit. Het gevaar bestaat echter daarin, dat wij vele overgeleverde gebruiken en leerstellingen klakkeloos overnemen en toepassen zonder ze te toetsen aan het Woord van G'd. Het is naïef om te veronderstellen, dat rabbinale voorschriften vanzelfsprekend hun oorsprong in de Heilige Schrift zouden hebben, hetgeen juist niet altijd het geval is zoals we straks zullen zien.

Zonder een goede kennis van de Bijbel lijken deze tradities onschuldig naast het geschreven Woord te staan, maar naarmate men zich meer in de Bijbel verdiept komt men in situaties terecht, waarin men moet kiezen tussen menselijke inzettingen en G'ds inzettingen. Als men voor het laatste kiest komt men al gauw in conflict met de geestelijke leiders zoals blijkt uit de twistgesprekken tussen Yeshua en de Farizeeën en schriftgeleerden over het ritueel wassen

van de handen, waarbij Hij ronduit tegen hen zei: *“De Wet van G'd legt u naast u neer, maar aan de traditie van mensen houdt u vast! Hoe vindingrijk weet u de Wet van G'd buiten werking te stellen om uw eigen traditie in stand te kunnen houden!”* (Marcus 7:8-9, Groot Nieuws Bijbel). NBV: *“De geboden van G'd geeft u op, maar aan tradities van mensen houdt u vast! En Hij vervolgde: Mooi is dat, hoe u G'ds geboden ongeldig maakt om uw eigen tradities overeind te houden!”* Het Boek: *“U houdt vast aan de traditie, maar aan G'ds opdracht denkt u niet! U schuift G'ds gebod gewoon aan de kant en zet uw traditie ervoor in de plaats!”* Naast de rituele handwassing in vers 3, die zij verrichten overeenkomstig de overlevering der ouden, worden in vers 4 nog meer halachische voorschriften als voorbeeld aangehaald, zoals het kasheren van voorwerpen: *“En vele andere dingen zijn er, waaraan zij zich volgens overlevering houden, bijvoorbeeld het onderdompelen van bekens en kannen en koperwerk!”* (NBG). Daarom zei Yeshua in vers 7, **ישעיהו** Yeshayahu [Jesaja] 29:13 citerende: *“Maar tevergeefs eren zij Mij door leringen te onderwijzen die geboden van mensen zijn!”* (Herziene Statenvertaling).

We zien hier in Marcus 7:1-9, dat Yeshua bepaald niet positief stond tegenover de rabbijnse geboden en leringen die wij weliswaar in Shul'chan Aruch, de Tal'mud en andere Joodse geschriften tegen komen, maar die soms in strijd zijn met Tora. Dat in dit hele hoofdstuk slechts enkele voorbeelden genoemd zijn van een groter geheel blijkt uit vers 13, waar Yeshua zegt: *“En zo ontkracht u het Woord van G'd door de tradities die u doorgeeft, en u doet nog veel meer van dit soort dingen!”* (NBV). Bijbel in Gewone Taal: *“Jullie maken je eigen regels belangrijker dan de Wet van G'd! En dat soort slechte dingen doen jullie voortdurend!”* Het Boek: *“Hiermee zegt u eigenlijk dat niemand zich iets van G'ds woorden hoeft aan te trekken. Maar u eist wel dat iedereen doet wat de traditie zegt. Zulk soort dingen doet u wel meer!”* Laten we ons deze waarschuwing derhalve ter harte nemen en vóór het navolgen van twijfelachtige tradities eerst onderzoeken of zij wel in overeenstemming zijn met G'ds Woord.

Is de Hav'dala een gebod uit de Tora of een rabbijnse inzetting?

Al sinds oeroude tijden is de vraag of de Hav'dala een Mitz'va min haTora of mid'rabanan, een bijbelse of een rabbijnse verplichting is, een **מחלוקת** Mach'loket, ofwel een discussiepunt, een verschil van mening. Velen zaten ook toen al met de vraag: komt de verplichting tot Hav'dala voort uit de Tora, of is deze ingesteld door Chazal? Met **חז"ל** Chazal worden de Joodse wijzen aangeduid uit de tijdperken waarin de Mish'na en de Tal'mud tot stand kwamen. Hun gezag lag vooral op het gebied van de Halacha [Joodse wet] en minder op het gebied van de Tora [G'ds Wet]. Sommige Rishonim (Joodse geleerden die leefden in de 11^e tot de 15^e eeuw) geven aan dat Hav'dala een rabbijnse verplichting is, terwijl anderen impliceren dat deze wel uit de Tora zou voortkomen. Toch als de Hav'dala-ceremonie met alles erop en eraan inderdaad vereist zou zijn volgens de Tora, dan rijst de vraag naar de Bijbelse bron van deze verplichting.

De meest bekende opvatting hieromtrent is afkomstig van de Ram'bam (Rabbi Moshe ben Maimon uit Cordoba, ook bekend als Maimonides). Hij schreef, dat de verplichting om Hav'dala te zeggen volgens hem d'oraita, dus bijbels van aard is omdat deze voortkomt uit het gebod van Zachor: *“Het is een Mitz'va uit de Tora om de Shabat te heiligen met woorden, zoals er staat: Zachor et yom haShabat l'qad'sho [Gedenk de shabatdag om hem te heiligen], dat wil zeggen, gedenk hem met een vermelding van lof en heiliging, en men moet hem gedenken als hij aanbreekt en als hij vertrekt, als hij aanbreekt met Qidush haYom en als hij vertrekt met Hav'dala.”* (**משנה תורה** Mish'ne Tora, Hil'chot Shabat 29:1 onder aanhaling van **שמות** Sh'mot [Exodus] 20:8). Twee dingen vallen ons daarbij op: de praktische invulling van deze heiliging is slechts zijn eigen interpretatie, want het bijbelse gebod zelf heeft het alleen maar over de heiliging, gevolgd door het werkverbod, en zelfs al zou zijn verklaring juist zijn, dan heeft hij het hier alleen over het heiligen met woorden, het Hav'dala-gebed. Dus ook volgens hem bestaat er geen letterlijke verplichting vanuit de Tora om Hav'dala te verrichten onder het genot van een glas wijn, het doven van een gevlochten kaars met de wijn en het ruiken aan specerijen. Dat zijn latere toevoegingen.

De 14^e eeuwse rabbijn Vidal de Toulouse, beter bekend als de Magid Mish'ne merkt op dat andere Rishonim de Hav'dala-verplichting afleiden uit het vers in Parashat **שמירי** Sh'mini: *“Jullie moeten onderscheid kunnen maken tussen wat heilig is en wat niet, tussen wat rein is en wat*

onrein!” (ויקרא Vayiq'ra [Leviticus] 10:10). Dit onderscheid tussen heilig en onheilig wordt al gemaakt door de heiliging van de Shabat zelf, ook zonder toevoeging van allerlei onbijbelse, op bijgeloof gebaseerde rituelen en tradities.

Anderen, waaronder Tosafot, zijn het er niet mee eens dat Hav'dala schriftuurlijk (d'oraita) zou zijn en stellen nadrukkelijk dat Hav'dala een rabbijns decreet (d'rabanan) is. De תוספות Tosafot zijn middeleeuwse commentaren op de Tal'mud, voornamelijk geschreven door Franse en Duitse rabbijnen, gedrukt op de buitenste marge van de Tal'mud-pagina, precies tegenover de aantekeningen van Rashi.

De גמרא Gemara vermeldt, dat de rabbijnen aanvankelijk het reciteren van het Hav'dala-gebed instelden bij het davenen [bidden] tijdens de avonddienst op zaterdag aan het einde van de Shabat. Later, toen de Joden welvarender werden en zich wijn konden veroorloven, stelden de rabbijnen weliswaar in dat Hav'dala gereciteerd moest worden met een beker wijn, maar nog steeds zonder gevlochten kaars en zonder specerijen: *“Hij [Rabbi Yochanan] zei tegen hem [Rabbi Shim'on bar Abba]: Aanvankelijk, tijdens de moeilijke, eerste jaren van de Tweede Tempel, stelden ze vast dat Hav'dala gereciteerd moest worden in het Amida-gebed. Vervolgens, toen de mensen rijk werden, stelden ze vast dat Hav'dala gereciteerd moest worden over de beker wijn. Toen de mensen verarmden, stelden ze opnieuw vast dat het gereciteerd moest worden in het Amida-gebed. En ze zeiden: Iemand die Hav'dala reciteert in het Amida-gebed moet, als hij ertoe in staat is, Hav'dala ook over de beker wijn reciteren. Door al deze veranderingen was het niet duidelijk wanneer precies Hav'dala gereciteerd moest worden. Er is ook gezegd: Rabbi Chiya bar Abba zei dat Rabbi Yochanan had gezegd: De leden van de Grote Vergadering hebben voor Israël B'rachot [zegeningen] en T'filot [gebeden], Qidush [heiliging] en Hav'dala [scheiding tussen het heilige en het profane] uitgevaardigd. Aanvankelijk stelden ze vast dat Hav'dala gereciteerd moest worden in T'fila [het Amida-gebed]. Vervolgens, toen de mensen welvarender werden, stelden ze vast dat Hav'dala gereciteerd moest worden over de beker wijn. Toen de mensen weer verarmden, stelden ze opnieuw vast dat het gereciteerd moest worden in het Amida-gebed. En ze zeiden: Iemand die Hav'dala reciteert in het Amida-gebed, moet ook Hav'dala reciteren over de beker wijn!”* (Tal'mud, traktaat ברכות B'rachot 33a).

Omdat de welvaart in de Joodse gemeenschappen wereldwijd fluctueerde, aarzelden de rabbijnen of Hav'dala tijdens de diensten gereciteerd moest worden of apart met wijn na de diensten. Om te garanderen dat dit niet voortdurend zou veranderen met de welvaart van de gemeenschap, vaardigden de rabbijnen een permanent decreet uit om Hav'dala tijdens de gebedsdienst bij het davenen te reciteren, maar dat dit gedaan moest worden met een beker wijn (שלחן ערוך הרב Shul'chan Aruch 294:2).

Volgens sommige Rishonim bestaat er daarom ook geen bijbelse verplichting om Hav'dala te verrichten, omdat dit opgrond van het bovenstaande duidelijk een voorschrift van de Wijzen is. Twee van deze Rishonim waren Rabbi Asher ben Yechi'el (1275-1325 G.T.), algemeen bekend als Rosh, en de rabbijn Ya'aqov ben Me'ir, beter bekend als Rabeinu Tam, een kleinzoon van Rashi. Deze Rabeinu Tam wordt door de Rosh aangehaald als deskundige die beoordeelde dat de verplichting om Hav'dala te reciteren slechts van rabbijnse aard is. *“Rabeinu Tam: Toegegeven, Qidush staat op het niveau van de Tora. Het reciteren ervan bij de wijn staat niet in de Tora, maar onze wijzen zeiden dat het bij de wijn vermeld moet worden. En er is nog iets dat niet uit de Tora komt, de Hav'dala!”* (תשובות הראשון Teshuvot haRosh 11:3). Ik ben het daar volstrekt mee eens en zal voor een beter begrip alle onderdelen van de Hav'dala één voor één nader toelichten:

Kaars aansteken zonder b'racha

De ceremonie begint met het aansteken van de gevlochten Hav'dala-kaars zonder de b'racha [zegenspreuk] daarover uit te spreken. Dat komt later. Het type vlam dat gebruikt wordt om het einde van de Shabat te markeren, is volgens de rabbijnen cruciaal voor de juiste uitvoering van het ritueel. De Shul'chan Aruch, een 16^e eeuwse samenvatting van de Joodse wet, schrijft het gebruik van een אבוקה avuqa [fakkel] ofwel een kaars met twee lonten voor: *“De optimale manier om de Mitz'va te vervullen is door de zegen uit te spreken boven een fakkel. Er is*

iemand die zegt dat als men geen fakkel heeft, men een kaars die apart wordt gezet moet aansteken voor Hav'dala, los van de specifieke kaars die het huis verlicht. De Rema [Rabbi Moses Isserles] zegt: Een kaars met twee lonten wordt een *avuqa* [fakkel] genoemd." (שלחן ערוך Shul'chan Aruch, Orach Chayim 298:2). De Mish'na B'rura siman 298 sectie 8 zegt, dat het voor een kaars niet voldoende is om een paar lonten naast elkaar te hebben om als *avuqa* voor Hav'dala te worden beschouwd, maar dat er was tussen de lonten moet zitten om een scheiding te creëren, anders lijken ze op één dikke lont. Daarom zijn er tegenwoordig veel Hav'dala-kaarsen verkrijgbaar, die uit twee afzonderlijk gevlochten kaarsen bestaan met een scheiding tussen de lonten. De Hav'dala-kaars moet volgens de rabbijnen meerdere lonten hebben omdat de zegen zelf in het meervoud staat.

Wijn of andere drank inschenken

Net als Qidush wordt Hav'dala geciteerd met een beker koshere wijn, hoewel ook andere, bij voorkeur alcoholische dranken zoals bier of cognac gebruikt kunnen worden als er geen wijn beschikbaar is op voorwaarde, dat dit een erkende nationale drank moet zijn, in het Hebreeuws Chamar haMedina genaamd. (שלחן ערוך Shul'chan Aruch 296:8-10; ילקוט יוסף Yal'qut Yosef 296:8; הלכות קטנות Halachot Q'tanot 1:9 en חזון עובדיה Chazon Ovad'ya, Hil'chot Shabat, Cheleq 2, pag. 408). Deze dranken hebben dan wel de shehakol-b'racha in plaats van de zegen voor de wijn. Als een goed voorteken voor een nieuwe week van succes en geluk blijft men de beker volgens de traditie vullen totdat de wijn overstroomt, want de rabbijnen zeggen: "Het is gebruikelijk dat een deel van de wijn uit de beker op de aarde wordt gemorst als een teken van overvloed, want onze wijzen leerden dat elk huis waarin geen wijn wordt uitgegoten als water, een teken van zegen mist. [...] Bij het vullen van de beker tot de rand, moet men nog een beetje wijn bijschenken, zodat een deel ervan op de grond zal morsen. Men mag echter niet van de wijn die wordt gebruikt om de beker te vullen naar de aarde gieten, want als men eruit schenkt, zal de beker niet tot de juiste capaciteit worden gevuld!" (שלחן ערוך Shul'chan Aruch 296:5).

Inleidende verzen reciteren met overvolle beker wijn in de hand

Vóór de Hav'dala is het in alle Joodse gemeenschappen gebruikelijk om verschillende פסוקים p'suqim [Bijbelverzen] te reciteren voor bescherming en het welslagen van de activiteiten in de komende week. Men neemt de beker in de rechterhand en zegt:

הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה:
 ושאתם מים בששון ממעיני הישוע:
 ליי הישועה על-עמך ברכתך סלה:
 יי צבאות עמנו משגב-לנו אלהי יעקב סלה:
 ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר: כן תהיה לנו:
 כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא:

Hine El Y'shuati, ev'tach v'lo ef'chad, ki ozi v'zim'rat Yah Adonai, vaY'hi li liY'shua!
 Ushav'tem mayim b'sason, mima'ay'nei haY'shua!
 L'Adonai haY'shua, al am'cha vir'chatecha sela!
 Adonai Tz'vaot imanu, mis'gav lanu Elohei Ya'aqov sela!
 LaY'hudim ha'ita ora v'sim'cha v'sason viqar! Ken tih'ye lanu!
 Kos Y'shuot esa uv'Shem Adonai eq'ra!

"Ja, als G'd mijn hulp is ben ik vol vertrouwen en niet bang, want mijn macht en kracht is G'd, de Eeuwige die mij te hulp komt!" (ישעיהו Yeshayahu [Jesaja] 12:2). "Putten jullie dus in blijdschap water uit de bronnen der hulp!" (ישעיהו Yeshayahu [Jesaja] 12:3). "Bij de Eeuwige is de hulp, moge steeds Uw zegen over Uw volk zijn!" (תהלים Tehilim [Psalmen] 3:9). "De

Eeuwige Tz'vaot is bij ons, een toevlucht is de G'd van Ya'akov steeds voor ons!" (תהלים Tehilim [Psalmen] 46:12). "Voor de joden was er licht, vreugde, blijdschap en waardering!" (אסתר Ester 8:16). Zo moge het ook voor ons zijn! "De beker van de hulp neem ik op en de Naam van de Eeuwige roep ik aan!" (תהלים Tehilim [Psalmen] 116:13).

B'racha [zegen] over de wijn zeggen zonder ervan te drinken

Men heft de beker met de rechterhand omhoog en zegt:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

Baruch Ata Adonai, Eloheinu, Melech haOlam, bore p'ri haGafen!

*Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, Koning van het heelal,
Schepper van de vrucht van de wijnstok!*

In Ashkenazische gemeenschappen heeft men de gewoonte om na de b'racha naar de wijn in de beker te kijken en het voorhoofd erin te zien (ספר זכירה וענייני סגולות Sefer Zekira v'en'yeini S'gulot, Rabbi Z'char'ya Sim'gar, Lemberg, 1918). In Sefardische gemeenschappen is het gebruikelijk dat de hele gemeente na deze zegen in luid gelach uitbarst als teken van een gelukkige week. (Marokkaans Jodendom: נתיבות המערב N'tivot haMa'arav, pagina 72; Tunesisch Jodendom: גאולי כהונה Ge'ulei K'huna, editie 10; Libisch Jodendom: נחלת אבות N'chalat Avot, pagina 2b). Dit collectieve lachen doet mij sterk denken aan het zogenaamde "lachen in de geest" in de Toronto-beweging. Men neemt nu de beker wijn in de linkerhand of zet hem terug op de schotel. Vervolgens neemt men de specerijenbus in de rechterhand.

Specerijenbusje in de hand nemen en de b'racha erover uitspreken

Men heft de specerijenbus met de rechterhand omhoog en zegt:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מיני בשמים:

Baruch Ata Adonai, Eloheinu, Melech haOlam, bore minei vesamim!

*Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, Koning van het heelal,
die welriekende kruiden heeft geschapen!*

Volgens de rabbijnen biedt de Hav'dala-ceremonie hoop dat de zoete en heilige aspecten van Shabat de hele week zullen blijven bestaan. Voor dit deel van Hav'dala wordt een mengsel van welriekende kruiden of specerijen gebruikt, in het Hebreeuws בשמים besamim genoemd. In Sefardische en Miz'rachi-gemeenschappen worden hiervoor doorgaans takken van aromatische planten, bomen en struiken gebruikt, die een aangename geur afgeven, terwijl Ashkenazische joden traditioneel kruidnagels en kaneel gebruiken. In שלחן ערוך Shul'chan Aruch 297:3 staat dit zelfs nog iets ruimer: "Op zaterdagavond, om aan deze verplichting te voldoen, mag men elke aromatische substantie ruiken, zelfs als het geen specerij is, zolang het maar een zegen rechtvaardigt. Zo kan men bijvoorbeeld een eetbare vrucht ruiken die een aangename geur heeft en de zegen reciteren: '...die fruit een aangename geur geeft'."

Aan de specerijen ruiken

Het specerijenbusje wordt nu rondgedeeld zodat iedereen de geuren daarvan kan ruiken. De rabbijnen hebben ingesteld dat men elke Motza'ei Shabat, de avond na Shabat naar geurige kruiden of specerijen moet ruiken om daarmee de ziel te troosten die bedroefd is door het vertrek van de extra ziel die zij op vrijdagavond heeft ontvangen. Men gelooft dat deze geuren de zielen kalmeren bij het verlies van de Shabat. Hierover lezen wij het volgende: "Onze wijzen

vestigden de gewoonte om elke zaterdagavond kruiden te ruiken om de ziel te herstellen die gekwetst is door het vertrek van de Shabat, omdat de extra ziel waarmee men op Shabat is begiftigd zijn verlof heeft genomen. Daarom wordt de ziel hersteld met een aangename geur!" (שלחן ערוך Shul'chan Aruch 297:1). De Tal'mud zegt over deze extra ziel: "Zoals Rabbi Shim'on ben Laqish zei: De Heilige, gezegend zij Hij, geeft een mens een extra ziel op de vooravond van de Shabat en neemt die aan het einde van de Shabat weer weg, zoals het luidt: G'd hield op met werken en herademde [וַיִּנְפַּשׁ vayinafash]. Rabbi Shim'on ben Laqish legt het vers als volgt uit: Aangezien G'd ophield met werken, en de Shabat nu voorbij is en haar extra ziel van haar is weggenomen, wee [וַיִּי vai] de extra ziel [נֶפֶשׁ nefesh] die verloren gaat, de toegevoegde ziel, die ieder individu opgeeft!" (ביצה Beitza 16a en תענית Ta'anit 27b, gebaseerd op שמות Sh'mot [Exodus] 31:17).

Er wordt hier dus van een extra ziel gesproken, Hebreeuws נִשְׁמָה יְתִירָה N'shama Y'teira, want de rabbijnen hebben geleerd dat Joden op Shabat een extra ziel krijgen en dat Hav'dala het moment is waarop die extra ziel weer moet worden afgestaan. Maar hoe moeten we dit begrijpen? Wat wordt er met die extra ziel bedoeld? En is dit wel bijbels?

De extra ziel die de Joodse gelovigen volgens de rabbijnen op vrijdagavond bij het begin van de Shabat ontvangen, kan op twee manieren worden begrepen: de Zohar, het belangrijkste werk van de Joodse mystiek, de Kabbala, beschrijft de N'shama Y'teira het als een spiritueel fenomeen. Shabat is een tijd van rust, en daarom krijgt men een extra ziel om in een staat van volledige ontspanning te zijn. Rabbi Jesaja Horowitz, ook bekend als Sh'la haQadosh, een 17^e eeuwse Ashkenazische mysticus en kabbalist uit Praag, voegde eraan toe dat de N'shama Y'teira als extra intelligentie wordt gegeven om iemand in staat te stellen de Tora op Shabat met meer energie en enthousiasme te leren dan gedurende de week (Sh'la over סוכה Suka 77a). Anderen leggen het echter uit als een gemoedstoestand - de toestand waarin men meer geneigd is tot rust en vreugde, zonder zich te laten beperken door algemene bekommernissen (Rashi over ביצה Beitza 16a en תענית Ta'anit 27b). Op een fundamenteel niveau verwijst dit naar het feit dat een persoon op Shabat meer geneigd is tot ontspanning, vreugde en het vieren van de heilige dag met extra eten en drinken (Rabbi Abudraham over מוצאי שבת Motza'ei Shabat). De N'shama Y'teira zou iemand gelukkig maken met alles wat hij heeft en hem in een kalmere en meer ontspannen stemming brengen (S'forno over שמות Sh'mot [Exodus] 20:11).

Volgens de Zohar is deze extra ziel echter niet simpelweg een gemoedstoestand of een grotere neiging tot ontspanning, maar ontvangt iedereen letterlijk een extra ziel op Shabat: "Wat de Israëlieten betreft, elk van hen wordt de woonplaats van een extra ziel, onder invloed waarvan alle verdriet, somberheid en irritatie worden vergeten, en alleen vreugde en blijdschap door zowel de hogere als de lagere werelden verspreid wordt. Tijdens haar afdaling baadt de extra ziel zich in de zoete geuren van de Hof van Eden, waarna ze afdaalt en rust vindt op het heilige volk. Gelukkig zijn zij wanneer die geest in hen wordt aangewakkerd! Wanneer de geest neerdaalt, vergezellen zestig wagenspannen hem in al hun glorie naar de Hof van Eden, gericht naar de zes windrichtingen. Wanneer hij in de Hof van Eden aankomt, maken alle geesten en zielen die daarin verblijven zich op om de Shabat-geest te ontmoeten, en er gaat een proclamatie uit die luidt: Gelukkig zijt gij, o heilig volk van Israël, aan wie uw Meester een extra ziel heeft geschonken! Hier is een zeer verborgen leer die alleen bekend is bij ingewijden in de mystieke Wijsheid!" (זוהר Zohar, deel II, pagina 204b). Aan het einde van de Shabat vertrekt deze extra ziel, en de overgebleven ziel rouwt om het verlies ervan: "Let nu op: de levensziel wordt alleen in stand gehouden door geur, en deze geur doet denken aan een andere, want wanneer de Shabat voorbij is en de extra ziel weggaat, zijn de ziel en de geest gescheiden en bedroefd totdat de geur komt en hen herenigt en verblijdt!" (זוהר Zohar, deel III, pagina 35b) alsook: "Het past ons om aan het einde van de Shabat de zoete geur van aromatische specerijen in te ademen om onszelf te versterken tegen het vertrek van de extra ziel. Door dit vertrek wordt de ziel van de mens namelijk als het ware verlaten en naakt achtergelaten!" (זוהר Zohar, deel II, pagina 208b).

De Joodse gelovigen ruiken derhalve de geuren van kruiden als onderdeel van de Hav'dala-dienst om hun ziel te troosten over het verlies van de extra ziel, die aan het einde van de

Shabat verdwijnt (Bach, אורח חיים Orach Chayim 287; משנה ברורה Mish'na B'rura 491:3. Hoewel het verlies van de extra ziel de belangrijkste reden is om de geuren van specerijen te ruiken op Motza'ei Shabat, wordt er ook nog een andere reden genoemd, namelijk om de stank van het hellevuur te maskeren, dat na Shabat weer wordt aangestoken. Aan het begin van de Shabat doven de vuren van de hel en krijgen de zielen die zich daar bevinden wat rust. Aan het einde van de Shabat laait het vuur weer op en kan de ziel zich soms zwak of depressief voelen wanneer ze de stank van de hel opsnuift. Daarom ruikt men de besamim [geurige kruiden] om de ziel kracht te geven. (פתחי עולם Pit'chei Olam 624:3). In de שלחן ערוך Shul'chan Aruch 291:2 staat daarom met betrekking tot de derde shabatmaaltijd, die aan de Hav'dala voorafgaat, *“dat het in de schemerperiode tussen de middagdienst en de avonddienst verboden is om water te drinken tijdens of na de maaltijd, omdat dit dicht bij het tijdstip is waarop de zielen terugkeren naar Gehinom [de hel] op zaterdagavond. Wanneer iemand water uit een rivier drinkt, steelt hij water van de overledenen die zich in het water afkoelen voordat zij daarheen terugkeren.”* Volgens de מדרש תנחומא Mid'rash Tan'chuma, Parashat Ki Tisa, sectie 33, krijgen de zielen van de overledenen op Shabat uitstel van hun straf in Gehinom, maar na het einde van de Shabat worden ze gedwongen, daarheen terug te keren. Al deze leerstellingen zijn uitaard puur occult en in strijd met de Tora en de leer van Yeshua! Daarom moeten messiasbelijdende gelovigen heel voorzichtig zijn met Joodse tradities en dus beslist niet zomaar alles klakkeloos overnemen zonder de oorsprong daarvan te weten.

De vuurzegen uitspreken

Men zegent nu de Schepper van de Vuurlichten met de woorden:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

Baruch Ata Adonai, Eloheinu, Melech haOlam, bore m'orei haEsh!

*Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, Koning van het heelal,
Schepper van het licht van het vuur!*

Het verhaal van de Hav'dala-kaars gaat volgens de Joodse mystiek terug tot de allereerste Shabat in de geschiedenis. Vóór de schepping van de zon en de maan, hetgeen pas op de vierde dag plaatsvond (בראשית B'reshit [Genesis] 1:14-19) schiep G'd al op de eerste dag een groot licht om scheiding te maken tussen licht en duisternis (בראשית B'reshit [Genesis] 1:3-5). Naar de overlevering van de wijzen zouden Adam en Chava [Eva] op de zesde dag van de schepping gezondigd hebben door van de verboden vrucht te eten, erg laat op vrijdagmiddag, en daarom wilde G'd dit heldere oerlicht weghalen en Adam en Chava uit de Hof van Eden verdrijven. Vanwege de heiligheid van de Shabat stelde G'd Zijn handelen echter een dag uit en liet het oerlicht schijnen tot het einde van de zevende dag. Toen de zon aan het einde van de Shabat begon onder te gaan, viel de duisternis voor het eerst in, wat Adam angst aanjoeg. Hij dacht dat de duisternis hem zou overspoelen. G'd inspireerde Adam vervolgens, die twee stenen tegen elkaar sloeg, waarna er vuur ontstond. Op dat moment prees Adam de Eeuwige en sprak de zegen uit: „Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, die de lichten van het vuur schept“, dezelfde zegen die gelovige Joden tijdens de Hav'dala uitspreken, terwijl ze naar de flikkerende vlammen staren (בראשית רבה Mid'rash B'reshit Raba 11:2).

De reden waarom het door de rabbijnen voorgeschreven werd om de zegen over vuur uit te spreken als onderdeel van de Hav'dala-ceremonie is dus, omdat volgens hen op Motza'ei Shabat het vuur door de eerste mens werd geschapen, zoals verteld in de Gemara: *“En de gedachte kwam in G'ds geest op om ons vuur te scheppen op de vooravond van Shabat; het werd echter pas werkelijk geschapen aan het einde van Shabat, zoals werd geleerd in een baraita die Rabbi Yosei zegt: De gedachten aan twee verschijnselen kwamen op in G'ds geest op Erev Shabat, maar werden pas werkelijk geschapen op Motza'ei Shabat. Aan het einde van de Shabat verleende de Heilige, gezegend zij Hij, Adam, de eerste mens, scheppende kennis vergelijkbaar met g'ddelijke kennis, en hij bracht twee stenen en wreef ze tegen elkaar, en het*

eerste vuur kwam eruit tevoorschijn!” (Tal'mud Bav'li, traktaat פסחים Pesachim 54a). De zegen over het vuur vindt derhalve zijn oorsprong in het verhaal van Adam en de schepping van het vuur aan het einde van de eerste Shabat.

Pir'qei d'Rabbi Eli'ezer, een vroegmiddeleeuws midrashwerk, vertelt dit verhaal echter op een andere wijze en legt de betekenis van deze zegeningen zo uit: *“In de schemering van de zaterdagavond mediteerde Adam in zijn hart en zei: Misschien komt de slang die mij heeft misleid in de avond en zal hij mij in mijn hiel vermorzelen. Een vuurkolom werd naar hem toegestuurd om hem te verlichten en hem te beschermen tegen alle kwaad. Adam zag de vuurkolom en verheugde zich in zijn hart. Hij strekte zijn handen uit naar het licht van het vuur en zei: Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, Koning van het heelal, die de vuurvlammen schept!”* (פירקין דרבי אליעזר Pir'qei d'Rabbi Eli'ezer 20:4).

Dit verhaal over de oorsprong van de vuurzegen wijkt echter volledig af van de uitleg die Rabbi Eli'ezer Melameds in zijn halachische werk over deze bewuste zaterdagavond gaf, waarop Adam deze zegen voor het eerst zou hebben uitgesproken. In deze versie zou Adam, zoals we hierboven reeds in de Tal'mud gelezen hebben, het vuur zelf hebben uitgevonden: *“Op Motza'ei Shabat is het doel van de b'racha over het vuur om G'd te danken voor het vuur dat Adam ontdekte op de eerste Motza'ei Shabat, toen hij twee stenen tegen elkaar sloeg, waardoor er vuur ontstond, waarvoor hij G'd prees en dankte. Om dit te herdenken, danken ook wij G'd voor het vuur op Motza'ei Shabat!”* (פניני הלכה Peninei Halacha, Yamin Nora'im [Dagen vol ontzag] 7:20). De ene uitleg is nog mooier dan de andere, maar in de geschreven Tora, het Woord van G'd, zijn ze niet terug te vinden.

Handen uitstrekken naar de kaars en naar de vingernagels kijken

Het is de gewoonte, dat de deelnemers van de Hav'dala-ceremonie direct vóór of direct na het uitspreken van de woorden *“Baruch Ata Adonai Eloheinu Melech haOlam, borei m'orei haEsh”*, hun handen bij de fakkels houden en naar de weerspiegeling van het licht in hun vingernagels kijken. Deze gewoonte werd omstreeks 1300 G.T. voor het eerst vermeld in het kabbalistisch commentaar אור זרוע Or Zarua II, dat ongeveer tegelijkertijd werd geschreven als de זוהר Zohar, deel II, pagin 208b, maar later ook in de שלחן ערוך Shul'chan Aruch 298:6. Daar lezen we, dat men geen zegening mag uitspreken boven het vuur, tenzij men dicht genoeg bij het licht is om er voordeel uit te halen en onderscheid te kunnen maken tussen munten van het ene land en munten van het andere, zoals ook geschreven staat in de Tal'mud, ברכות B'rachot 51b en 53b). Bedenk echter dat men vóór Hav'dala geen munten bij zich mag hebben, want dan is het nog Shabat. Daarom bekijkt men zijn nagels bij kaarslicht, omdat er evenveel licht nodig is om onderscheid te maken tussen de nagels en de huid (zie ook פירקין דרבי אליעזר Pir'qei d'Rabbi Eli'ezer, hoofdstuk 20 en גאון רב אמרם Sidur Rav Am'ram Gaon). Daarnaast kijkt men naar de vingernagels als teken van overvloedige zegeningen, omdat ze nooit stoppen met groeien (Rav Chai Gaon, geciteerd in שמעיה Sha'arei Sim'cha, Hil'chot Hav'dala).

Verder heeft men de gewoonte om ook naar de handpalmtekeningen kijken, omdat er in de plooien van de handpalmen een teken zit dat tot zegen leidt. Daarom is het gebruikelijk om de vier vingers over de duim te klemmen, zodat de nagels en de handpalm tegelijkertijd zichtbaar zijn, want de Rema, Rabbijn Moses Isserles, schrijft in “De Weg van Mozes” dat men volgens de Joodse mystiek niet naar de binnenkant van de vingers mag kijken, en daarom de vingers over de duim moet vouwen, naar de nagels moet kijken, en dan de hand moet draaien en naar de rug van de hand moet kijken, en specifiek naar de rechterhand (דרכי משה Dar'chei Moshe, Orach Chayim 67:20).

Dit volgt de leer van de Zohar dat men alleen naar de buitenkant van de vingers mag kijken, waar de nagels zitten, maar niet naar de binnenkant van de vingers: *“De vingers van de mens symboliseren de mystieke graden van de bovenwereld, die verdeeld zijn in voor- en achterkant. De laatste bevinden zich aan de buitenkant en worden gesymboliseerd door de vingernagels. Daarom is het toegestaan om na afloop van de Shabat bij kaarslicht naar de vingernagels te kijken. Maar het is niet toegestaan om van binnenuit naar de vingers te kijken bij het licht van de kaars!”* (זוהר Zohar, deel I, pagina 20b). Daarom zijn er velen, die de gewoonte hebben om hun

hand na het bekijken van de nagels en de handpalm om te draaien en vervolgens hun vier vingers te spreiden en naar hun nagels op de achterkant van hun hand te kijken.

Volgens de Mid'rashim werden Adam en Chava [Eva] oorspronkelijk met doorschijnende nagelachtige pakken geschapen, die als kleding dienden: *“Wat was de kleding van de eerste mens? Een nagelhuid en een wolk van glorie bedekte hem. Toen hij van de vruchten van de boom at, werd de nagelhuid van hem afgetrokken en week de wolk van glorie van hem, en hij zag zichzelf naakt!”* (פִּרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר Pir'qei d'Rabbi Eli'ezer, hoofdstuk 14:9). Volgens de Mid'rash B'reshit Raba 20:12 waren de kleren van Adam en Chava zo glad als vingernagels en zo mooi als juwelen. Zoals we reeds gelezen hebben werd Adam naar de overlevering aan het einde van de eerste Shabat, toen de duisternis inzette, door G'd geïnspireerd om twee stenen tegen elkaar te slaan, waardoor er vuur ontstond. Toen Adam naar zichzelf in het vuur keek, zag hij dat zijn nagelachtige kleed verdwenen was op de vingernagels zelf na. Volgens de Joodse mystiek kwam het vuur dat Adam creëerde eigenlijk uit zijn vingernagels en daarom kijken degenen die daarin geloven naar hun nagels wanneer ze de zegen over het vuur uitspreken. Op basis van deze reden suggereren sommigen dat vrouwen niet naar hun vingernagels mogen kijken, aangezien Chava [Eva] de eerste was die zondigde met de verboden vrucht (בְּדֵי הַשְּׁלָח Badei haShul'chan 96:12). In sommige kringen worden negatieve spirituele krachten geassocieerd met de vingernagels en daarom moeten afgeknipte nagels op een speciale manier worden afgevoerd. Wanneer men naar de vingernagels kijkt in het licht van de Hav'dala-kaars, verzwakt men symbolisch hun energie (סֵפֶר טַעֲמֵי הַמִּנְהָגִים Sefer Ta'amei haMin'hagim 415). Het moge duidelijk zijn dat al het bovenstaande nergens in de Bijbel terug te vinden is en dat ware volgelingen van Yeshua daaraan niet mee moeten doen. Sha'ul [Paulus] schreef: *“Wijs hen daarom streng terecht, zodat ze een heilzaam geloof krijgen, zich niet langer interesseren voor Joodse verzinsels en zich geen regels laten opleggen door mensen die zich van de waarheid hebben afgekeerd!”* (Titus 1:13-14). Groot Nieuws Bijbel: *“Daarom moet je hen streng terechtwijzen, om zo hun geloof gezond te maken. Ze moeten zich niet bezighouden met Joodse mythen en met voorschriften van mensen die de waarheid de rug toekeren!”*

De b'racha [zegen] over de Hav'dala uitspreken

Men neemt de beker in de rechterhand en de kaars in de linkerhand en zegt:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול
בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה:
ברוך אתה יי המבדיל בין קדש לחול:

Baruch Ata Adonai, Eloheinu, Melech haOlam, haMav'dil bein qodesh l'chol,
bein or l'choshesh, bein Yis'rael la'amim, bein yom haSh'vi'i l'sheshet y'mei haMa'ase!
Baruch Ata Adonai, haMav'dil bein qodesh l'chol!

*Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, Koning van het heelal,
die onderscheid maakt tussen heilig en alledaags,
tussen licht en duisternis, tussen Israël en de volken,
tussen de zevende dag en de zes werkdagen!*

Gezegend zijt Gij, Eeuwige, die onderscheid maakt tussen het heilige en het alledaagse!

De zinsnede לַעֲמִים בֵּין יִשְׂרָאֵל bein Yisrael l'amim [tussen Israël en de volken] is gebaseerd op בֵּין קֹדֶשׁ לַחֹל Vayiq'ra [Leviticus] 20:26 (Rash'bam op פֶּסַחִים Pesachim 104a) en בֵּין קֹדֶשׁ לַחֹל Vayiq'ra [Leviticus] 10:10. Volgens de Pir'qei d'Rabbi Eli'ezer werd de b'racha over de Hav'dala voor het eerst door Adam uitgesproken, kort nadat hij ook als eerste de vuurzegen gezegd had: *“En toen hij zijn handen van het licht van het vuur weghaalde, zei hij: Nu weet ik dat de heilige dag hier beneden op aarde is gescheiden van de werkdag, want er mag op de shabatdag geen vuur worden aangestoken; en op dat uur zei hij: Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, Koning van*

הרבי אליעזר) "het heeal, die het heilige van het profane, het licht van de duisternis scheidt!" (Pir'qei d'Rabi Eli'ezer 20:4). Hoewel er aan deze b'racha op zich niets aan te merken valt blijkt hieruit wel duidelijk, dat het reciteren ervan geen bijbels gebod is, maar een rabbijnse inzetting, want nergens staat er in de Tora geschreven, dat Adam dit gezegd zou hebben. Hoe kon Adam het verschil tussen de Shabat en de werkdagen weten terwijl hijzelf nog nooit gewerkt had voordat hij uit het Paradijs werd verbannen en er dus nog geen sprake was van werkdagen?

Van de wijn drinken en daarna de kaars doven met de wijn

Na de Hav'dala-zegen drinkt degene die de Hav'dala reciteert van de wijn. Voordat ze de wijn drinken, kijken sommigen in de weerspiegeling van de wijn naar hun voorhoofd als een manier om negatieve spirituele krachten af te weren (Sefer Segulat Yis'rael, פסקי תשובות Pis'qei Teshuvot 296:7). Er dient minimaal 45 ml uit de Hav'dala-beker te worden gedronken. Daarna wordt een deel of alle overgebleven wijn in het schoteltje van de beker of een schaalteje gegoten en wordt de Hav'dala-kaars erin gedooft. Sommigen gieten de wijn direct op de kaars. Deze handeling toont aan dat de kaars uitsluitend is aangestoken voor deze ceremonie. Sommigen hebben de gewoonte om aan de gedoopte Hav'dala-kaars te ruiken. Dit is een סגולה S'gula [gewoonte] om boze geesten gedurende de nieuwe week af te weren (קצות השלחן Qetzot haShul'chan 97:7; יעב"ץ Sidur Ya'avetz; en זכירה וענייני סגולות Sefer Z'chira v'in'yenei Segulot, Lemberg, 1918).

Vinger in de wijn dopen en over de ogen, het voorhoofd en in de zakken wrijven

Volgens de traditie doopt men vervolgens een vinger in de overgebleven wijn waarin de kaars is gedooft en wrijft het zachtjes over de oogleden, zoals geschreven staat: *"Ook na de Hav'dala gieten we uit de beker, doven de kaars erin en bevochtigen onze ogen ermee, als teken van de dierbaarheid van de mitz'va!"* (Rama, שלחן ערוך Shul'chan Aruch, Orach Chayim 296:1) en: *"Het is gebruikelijk om je ogen te bevochtigen met de wijn die werd uitgegoten, als een uitdrukking van de dierbaarheid van de mitz'va!"* (שלחן ערוך Shul'chan Aruch 296:5).

Waarom doet men dit? Een reden voor deze gewoonte is dat, omdat de wijn voor een mitz'va werd gebruikt, deze wordt beschouwd als een goed voorteken. In de Tal'mud staat namelijk, dat de restanten ofwel overblijfselen van een mitz'va de kracht hebben om het kwaad weg te houden: *"Niet-essentiële aspecten van een mitz'va voorkomen onheil!"* (סוכה Suka 38a). Daarnaast wordt er gezegd, dat het aanbrengen van de overgebleven wijn van Hav'dala op de oogleden het gezichtsvermogen ten goede kan komen.

Vele bijgelovige Joden hebben zelfs de gewoonte om druppels van de wijn op hun nek of hun voorhoofd aan te brengen en hun in de wijn gedoopte vingers in hun zakken te steken als סגולה s'gula, een praktijk voor spiritueel en materieel voordeel voor welzijn en rijkdom. (zie סופר Minhagei Chatam Sofer 8, fn 11; כתר שם טוב Keter Shem Tov, Hav'dala 19; מנהג ישראל תורה Min'hag Yis'rael Tora 296:2 en פסקי תשובות Pis'kei Teshuvot 296:6).

Conclusie

Ik kom derhalve tot de conclusie, dat deze, op de Joodse mystiek en op bijgeloof berustende rituelen van de Hav'dala-ceremonie zeer zeker niet דאור"ת d'oraita kan zijn, maar zonder twijfel דרבנן d'rabanan. De Hav'dala is dus geen bijbelse, maar een rabbijnse inzetting en valt daarmee onder de tradities der ouden en de geboden van mensen, waarvoor Yeshua in Marcus 7:1-13 nadrukkelijk heeft gewaarschuwd en waarvan Sha'ul [Paulus] in Titus 1:14 gezegd heeft dat wij ons daar niet mee moeten bezighouden. Voor alle duidelijkheid: niet alle Joodse tradities zijn verkeerd, gelukkig niet, want veel tradities, die ik zelf ook in ere hou en aan anderen doorgeef, vinden hun oorsprong namelijk wel in het geschreven Woord van G'd, hetgeen bij de tradities rondom de Hav'dala duidelijk niet het geval is!

Voor degenen die de Shabat desalniettemin toch graag op een gepaste wijze willen afsluiten kan ik als alternatief - onder weglating van de rest - het reciteren van de inleidende פסוקים p'suqim [Bijbelverzen] en in navolging van Maimonides (משנה תורה Mish'ne Tora, Hil'chot Shabat 29:1) de Hav'dala-zegen aanbevelen, die op ויקרא Vayiq'ra [Leviticus] 10:10 gebaseerd is en waarmee ik deze studie wil afsluiten: *"Baruch Ata Adonai, Eloheinu, Melech haOlam, haMav'dil bein qodesh l'chol, bein or l'choshesh, bein Yis'rael la'amim, bein yom haSh'vi'i l'sheshet y'mei haMa'ase! Baruch Ata Adonai, haMav'dil bein qodesh l'chol! - Gezegend zijt Gij, Eeuwige, onze G'd, Koning van het heelal, die onderscheid maakt tussen heilig en alledaags, tussen licht en duisternis, tussen Israël en de volken, tussen de zevende dag en de zes werkdagen! Gezegend zijt Gij, Eeuwige, die onderscheid maakt tussen het heilige en het alledaagse!"* Amen!

Werner Stauder